

Prof. dr hab. Włodzimierz Rembisz

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie

Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej Beaty Kowalczyk pt. „Przystosowania w sektorze rolnym w państwach wstępujących do strefy euro”

Promotor : Dr hab. Prof. Maria Parlińska

Promotor pomocniczy: dr inż. Robert Pietrzykowski

Aktualność i wartość poznawcza tematu

Niewątpliwie podjęty temat jest aktualny, jego znaczenie poznawcze jest nieco mniejsze w relacji do przesłania aplikacyjnego. Ujęcie jest autorskie w tym sennie, iż odnoszona jest kwestia przystąpienia do strefy euro do sektora rolnictwa w nie w analizie kwalifikatywnej ale przede wszystkim z wykorzystaniem modelu ekonometrycznego. Temat jest o tyle zwodniczy iż w literaturze występuje wiele rozmytych poglądów oraz przede wszystkim ma to też znaczenie polityczne. W ujęciu obiektywnej analizy ilościowej prac jest mało, także w odniesieniu do sektora rolnictwa dość wrażliwego na tę kwestię z racji WPR oraz roli eksportu w kształtowaniu przychodów. Dobrze, iż użyte jest pojęcie sektora rolnego a nie rolnictwa bo daje to inna perspektywę analizy.

Cele i hipotezy badawcze

Uzasadnienie do podjęcia takiego tematu wydaje się być oczywiste. Niemniej wprowadzenie autorki, która stara się uwzględnić wiele opcji bez krytycznej ich oceny jest trochę bez myśli przewodniej. Zapomniała np. o kwestii neutralność pieniądza czy krańcowej użyteczności jednostki pieniądza niezależnie od jego nazwy, wtedy niektóre poglądy przytaczane z literatury można by przefiltrować. Kurs po jakim się przyjmuje jest istotny ale obie strony (eksport, import, cel konsumenta i producenta), ponadto wynikać winien z faktycznej efektywności gospodarki a to najlepiej wycenia rynek.

Cel pracy, jak sądzi recenzent druga jego część tj „ podjęto próbę przedstawienia związku pomiędzy przystawieniem do strefy euro a zmianami zachodzącymi w sektorze rolnym „ wystarczyłby i tak jest nadto ambitny. Omawianie ewolucji tego sektora , jako podstawowa część celu głównego, nie byłoby konieczne. Spośród zadań badawczych z powodzeniem wystarczyłby Z3,Z4, i Z5. Przyjęte hipotezy badawcze nie budzą wątpliwości choć H1 jest

bardziej atrakcyjna i można by na niej pozostać. Zastosowane metody badawcze są wystarczająco zaawansowane i dostosowane dla weryfikacji przyjętych hipotez.

Rozdziały – uwagi co do treści i ujęcia

Rozdział 2. Ma on nadto charakter taki jaki by praca powstawała w dyscyplinie finansów. Autorka prezentuje sprawny przegląd poglądów w literaturze odnośnie np. optymalnych obszarów walutowych, historii integracji gospodarczej i walutowej np.. Mniej i zbyt skromnie odnosi się do, zdaniem recenzenta zasadniczego dla podjętej pracy kwestii czy implikacji integracji monetarnej dla rolnictwa czy sektora rolnego. Nie jest to zarzut, jedynie idzie o proporcje, co trochę jest nadrabiane w trzecim rozdziale. W kolejnych podpunktach rozdziału drugiego autorka odnosi się do definicji i rozumienia optymalnych obszarów walutowych (szoku asymetrycznego, wzrostu bezrobocia, dywersyfikacji gospodarek) dość ściśle trzymając się powoływanej literatury, i prowadząc wywód na takim poziomie jak wykorzystana literatura. Odnosi się do nowej teorii optymalnych obszarów walutowych, wchodząc w trudniejsze rewiry relacji polityki pieniężnej i sfery realnej w tym nowej krzywej Philipsa. Tak samo za literaturą chowa się omawiając endogenne kryteria optymalnego obszaru walutowego. Następnie mamy pewien przeskok i omawianie integracji walutowej i gospodarczej, też na poziomie literatury oraz w standardzie prac w dyscyplinie finansów. Brakuje recenzentowi prowadzenia tego wywodu w podporządkowaniu celowi głównemu pracy, tak samo w podsumowaniu odniesienia tego do dalszych wywodów w kolejnych rozdziałach. Można zakładać, iż jest to wypełnienie zadań badawczych Z1 i częściowo Z2.

Rozdział 3. Tu podobnie jak poprzednio autorka utrzymuje się w stylistyce finansów i odnosi analizę do całej gospodarki a nie do sektora rolnego. Ma to wprawdzie związek z celem pracy, zwłaszcza jego pierwszą częścią, ale raczej na zasadzie uwarunkowania czy tła. Jest jednak okazja do pokazania erudycji w przedmiocie badania. Analiza przytoczonych opinii nt. chyba integracji walutowej (a nie europejskiej) jest dobrym wstępem. Uwzględnione są też kwestie opinii, co do wpływu przyjęcia wspólnej waluty na rolnictwo (od str. 55). Zapewne autorka pooddała się ujęciu indukcyjnemu, bo analiza nie jest wyraźnie podporządkowana określönemu przesłaniu czy myśli reprezentowanej przez autorkę, co pewnie wynika z braku przyjęcia określonej tezy na początku pracy, choć jest to w nawiązaniu jak się zdaje do celów Z2 i Z4.

Bardziej w etap analityczny wchodzi autorka w kolejnym podpunkcie rozdziału, gdzie prawidłowo uchwyciła relację korzyści i strat. Nie pokazała, ale to zdanie recenzenta, wpływu wspólnej waluty na wymuszanie poprawy efektywności produkcji jako podstawy ujętego efektu w postaci wzrostu dobrobytu (str.60). Tu również, autorka nadto niejako chowa się za literaturą, nie zajmując własnego stanowiska np. odnośnie przytaczanych kosztów integracji walutowej. Przepływy finansowe, w tym finansowanie z budżetu przez kraje ze strefy euro, jest ciekawe i syntetycznie pokazane jednak bez określenia wyraźnego związku z celem i hipotezami badawczymi, choć można je łączyć z Z4 i H1. W podsumowaniu też, autorka jedynie syntetyzuje przytaczane poglądy i wyniki analizy bez zajmowania stanowiska i łączenia tego z celami badawczymi.

Rozdział 4 ma tytuł: „Kraje sfery euro jako beneficjent Wspólnej Polityki Rolnej”, ale cel jego nie jest jasny. W kilku słowach przed pkt 4.1 w mini wprowadzeniu (co jest bardzo dobrym przyjętym w tej pracy zwyczajem) autorka winna doprecyzować po co pisze ten rozdział w kontekście celów badawczych i hipotez. Bez tego, oczywiście widać dobre rozeznanie i syntetyczne wydobycie najistotniejszych kwestii w WPR (przeгляд dokumentów i literatury), ale nie ma wspomnianego podporządkowania celowi czy pokazania autorskiej wartości dodanej. Dobrze są ilustrowane kwestie na rysunkach i w tabelach (np. nr 3, 6, rys 17, 18 czy ilustracyjny rys 24, 25 także 20). Brak tu jednak własnej osi rozumowania oraz zgodności wywodu z tytułem rozdziału, pomimo, iż analiza jako taka prowadzona jest na dobrym poziomie ale dotyczy kwestii już rozpoznanych.

Rozdział 5 Tytuł tego rozdziału dużo obiecuje jeśli idzie o cele i hipotezy badawcze pracy bo brzmi: „Polskie rolnictwo na tle rolnictwa krajów ze sfery euro oraz przystosowania wartości produkcji w rolnictwie po przyjęciu wspólnej waluty” i *de facto* jest jej jądrem.

Poziom tego rozdziału ma w istocie podstawowe znaczenie dla weryfikacji hipotez i realizacji celów badawczych oraz przesądza o naukowości tej pracy na stopień naukowy. Na tle pozostałych ma najbardziej autorski charakter oraz elementy naukowej wartości dodanej.

Tu jednak znowu autorka zaczyna od skądinąd bardzo poprawnej syntetycznej analizy stanu gospodarki narodowej, bardziej profilując to do sektora rolnictwa, ale też związek z celami badawczymi i hipotezami jest trochę luźny. Tak jak poprzednio ilustracyjna część jest bardzo dobra bo syntetyczna (np. rys 26 czy 27) i w zasadzie wyjaśnia „wszystko” ale jednak wywód powinien bardziej prowadzić do celów i hipotez.

Bardziej wyraźniej ten związek tj. analizy z celami widać w ppkt. 5.2 choć też autorka, zapewne dla wykazania się elokwencją i erudycją naukową, rozszerza rozumowanie, i nie widać jasnego stanowiska czy przyjęcie euro poprawia te zdolności adaptacyjne i konkurencyjność, jest to na zasadzie *implicite*. W odniesieniu do analizy płatności bezpośrednich i kursu walutowego recenzent uwag nie ma, rozumowanie i analiza jest czytelna, także w kontekście celu badawczego zwłaszcza drugiej jego części oraz#, Z% a także hipotez zwłaszcza H2.

Zasadnicza wartość dodana pracy ujęta jest ppkt 5.4 co wiąże się zwłaszcza z H1 która ma relatywnie duże znaczenie poznawcze ale również implikacje praktyczne. Tu syntetyczne i oszczędne szafowanie słowem przez autorkę, przy określaniu założeń podejścia ekonometrycznego zasługuje na uznanie, wskazała najistotniejsze formalne kwestie dla takiego ujęcia. Nie do końca jednak autorka objaśnia sens wykresów (estymacji) na rysunku 36 w tym sytuacji polskiego rolnictwa, czy przyjęcie euro oznaczałoby wyższe wartości produkcji i przesunięcie na wyższą pozycję bo mamy „porównując Polskę do krajów sfery euro byłaby ona na szóstej pozycji pod względem wartości produkcji w rolnictwie...”. To jedynie uwaga.

Dla oceny rozprawy znaczenie ma aproksymowany i estymowany model ekonometryczny (str 144 -146, szkoda że wzory nie są numerowane). Ujęcie zmiennych objaśniających jest oczywiście autorskie, i nie budzi dyskusji, choć co do inwestycji a nie bezpośrednio środków trwałych (czynnika kapitału rzeczowego) można by dyskutować, ale dlatego że we wzorach mamy odniesienie do dynamiki (tu zgoda) a czasami w interpretacjach do poziomów wartości.

Analiza ekonometryczna jest przeprowadzona bardzo poprawnie, bardzo dobre jest wyjście od znaków parametrów przy zmiennych w nawiązaniu do teorii, co porządkuje dalsze rozumowanie. Liczebność próby i metoda panelowe z uwzględnieniem efektów grupowych jak najbardziej odpowiednie do tego badania. Wyniki są nie są aż tak zaskakujące bo dynamika zmian zatrudnienia, choć w założeniu miała znak dodatni, okazała się nieistotną zmienną, co doktorantka dość dobrze dalej objaśniła łącząc to z np., z nieucieleśnionym (używa nieupostaciowionym str.151 co jest zbyt bezpośrednim tłumaczeniem) postępowaniem technicznym oraz uzbrojenie techniczne czynnika pracy (autorka użyła lepszemu wyposażeniu pracy w kapitał). Zamiana tej zmiennej na udział zatrudnionych w ogólnym zatrudnieniu statystycznie może poprawiać wyniki statystyczne ale w sensie ekonomicznym nie ma to znaczenia. Dobrze też model oddał rzeczywistość w przypadku zmiennej UR pomimo, iż w założeniu był ze znakiem plus. Tu wyjaśnienia są zbyt skromne, choć są podobne do tych związanych z czynnikiem pracy. Gorzej jest z wyjaśnieniem stopy inwestycji. Przesłanie związane z analizą wyrazu wolnego (wyniki tab. 12) jeśli już zamarkowane to winno być bardziej zinterpretowane ekonomicznie.

Nie to jest jednak ważne dla analizy w oparciu o ten model dla celu i hipotez rozprawy. Najważniejsze są oszacowania, co do wartości zmiennych zero-jedynkowych EU_{it} oraz EU_{it} . Po pierwsze, takie podejście jest jak najbardziej właściwe i bezpośrednio nawiązuje do hipotezy, a jest za mało jest wyeksponowane. Po drugie, estymacje są zgodne z logiką ekonomiczną i analizą w poprzednich rozdziałach. Po trzecie, dobrze jak widać dobrane zostały opóźnienia czasowe (zgodnie z ERM II). Wnioski są istotne i o dużym potencjale politycznym a podane zbyt skromnie. Dla recenzenta takie konstatacje autorki jak „nieobecność Polski w strefie euro może stanowić znaczne utrudnienie w prowadzeniu działalności gospodarczej związanej z sektorem rolnym” czy „badanie empiryczne potwierdza dodatni wpływ przyjęcia wspólnej waluty, efekt ten został oszacowany na ok 6 p.p.” są bardzo budujące. Bardziej oczywiste są estymacje odnośnie drugiej zmiennej zero-jedynkowej o pozytywnych efektach przystąpienia do UE. Oba wnioski wiążą się z H1 i H2. Wartość obu wniosków polega na tym, że są wynikiem oszacowań parametrów dla tych dwu zmiennych dla dobrze dopasowanego modelu ekonometrycznego a nie jest jedynie pochodną poglądów, co jest niewątpliwie funkcją nauki.

Konkluzja

Ostatnie powyższe zdanie w zasadzie wyjaśnia stanowisko recenzenta. Pomimo podniesionych kwestii, jednak na zasadzie polemiki czy znajdowania słabszych stron rozprawy, spełnia ona standardy dla prac na stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. Tym samym wnioskuję o dopuszczenie do publicznej obrony.

Warszawa dn. 11 04 2019